

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Emor:

Kutsal Vakitler

Emor *peraşası*, Yahudi yılı içindeki bayramlara adanmış bir *perek* içerir. Tora'da bu tipte beş kısım vardır. Her ikisi de Şemot'ta bulunan ikisi (Şemot 23:14-17; Şemot 34:18, 22-23) çok kısadır. Yalnızca *Şaloş Regalim* adı verilen ve tüm erkeklerin Bet Amikdaş'a gelmesini gerektiren üç bayramdan bahseder: Pesah, Şavuot ve Sukot. Bu kısımlar söz konusu bayramların tarihlerini belirtmemekte, sadece tarımsal yıl içindeki yerlerini kabaca açıklamaktadır. Ayrıca bu bayramlarla ilgili spesifik emirlerden de bahsetmemektedir.

Böylece geriye bayramlarla ilgili anlatım içeren üç kısım kalmaktadır. Bunlardan biri *peraşamızda*, ikincisi Bamidbar 28-29'da ve üçüncüsü de Devarim 16'dadır. Çarpıcı olan nokta, bu kısımların birbirinden ne kadar da farklı olduğudur. Bunun sebebi, eleştirmenlerin öne sürdüğünden farklı olarak, Tora'nın farklı kaynakların birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir doküman olması değil, konu ettiği kavramlara birçok farklı perspektiften yaklaşıyor olmasıdır – ki bu, bir bütün olarak Tora'nın zihniyetinin karakteristik özelliklerinden biridir.

Bamidbar kitabındaki bayramlarla ilgili uzun kısım, bütünüyle, aralarında Şabat ve Roş Hodeş'in de bulunduğu kutsal günlerde getirilen özel ilave *korbanlara (musaf korbanı)* adanmıştır. Bunun bir anısı, bu özel günlerde edilen ilave *Musaf* duasında korunmuştur. Bunlar, Mişkan, Bet Amikdaş ve daha sonraları sinagogun perspektifinden, "kutsal vakitler"dir.

Devarim'deki anlatım, toplum hakkındadır. Moşe, hayatının sonunda, yeni nesle nereden

geldiklerini, nereye gitmekte olduklarını ve nasıl bir toplum inşa edeceklerini anlatmaktadır. Bu toplum Mısır'ın tam aksi olacaktır. Adalet, özgürlük ve insani saygınlığı hedefleyecektir.

Devarim'in en önemli temalarından biri, ibadetin "Tanrının A-Şem'in seçeceği yerde" – ki daha sonraları burasının Yerusalayim olduğu anlaşılacaktır – merkezileşmesi konusundaki ısrarıdır. Tanrı'nın birliği, ulusun birliğinden yansımalıydı ve bu, her kabilenin kendi tapınağı veya mabedi olması halinde elde edilemeyecek bir şeydi. Bu nedenle, bayramlar söz konusu olduğunda, Devarim yalnızca Pesah, Şavuot ve Sukot'tan bahsetmekte, Roş Aşana ve Yom Kipur'a ise yer vermemektedir, çünkü *aliya le-regel* adı verilen Bet Amikdaş'a gelme *mitsvası* yalnızca bu üç bayram için geçerliydi.

Bununla aynı öneme sahip bir başka nokta da Devarim'in sosyal kapsayıcılık üzerine odaklanmasıdır: "Sen, oğulların ve kızların, erkek ve kadın hizmetkârların, kapılarındaki Leviler ve aranda yaşayan yabancı, yetim ve dul." Bu, diğer kitaplarda karşımıza çıkmayan bir olgudur. Devarim, bireysel maneviyatla daha az ilgilenirken, asıl vurguyu, insan kardeşlerimizi, özellikle de toplumun kenarlarına itilmiş olanları onurlandırmak suretiyle Tanrı'nın Mevcudiyeti'ni de onurlandıran türden bir toplum üzerine yapar. Bir yandan insan kardeşlerimize karşı kayıtsız veya dışlayıcı davranıp, aynı zamanda Tanrı'ya hizmet edebileceğimiz fikri, Devarim kitabının vizyonuna mutlak surette yabancıdır.

Böylece, bayramlar hakkında geriye kalan tek kısım, bu hafta okuyacağımız Emor *peraşasındaki* anlatımdır. Bu anlatım da fazlasıyla kendine özgü niteliktedir. Şemot ve Devarim'deki kısımlardan farklı olarak Roş Aşana ve Yom Kipur'u da içerir. Ayrıca bize, bayramlara özgü spesifik *mitsvalardan* da bahseder. Burada özellikle Sukot bayramı öne çıkmaktadır: Tora'nın *arbaa minim*, "dört bitki türü" *mitsvasından* ve bir *sukada* yaşama emrinden bahsettiği tek yer burasıdır.

Ancak bu bölümün yapısal açıdan dikkat çekici olan yönleri de vardır. Bunların en çarpıcı olanı, Şabat'ı da bayramlar listesine dâhil ediyor olmasıdır. Bu başlı başına garip bir şey sayılmaz. Ne de olsa Şabat da kutsal günlerden biridir. Asıl garip olan, bu bölümün Şabat hakkında kullandığı ifade şeklindedir:

A-Şem, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: "Bene Yisrael'e konuş ve onlara [şunları] söyle: Kutsal toplantılar (*mikrae kodeş*) olarak ilan etmeniz (*tikreu*) gereken A-Şem'in özel vakitleri (*moade*). Bu özel vakitlerim (*moaday*) şunlardır:

Altı gün boyunca iş yapılabilir; ancak yedinci gün Şabatların *Şabat*'ıdır, kutsal bir toplantıdır (*mikra kodeş*). Her nerede yaşıyor olursanız olun, hiçbir iş yapamazsınız; A-Şem Adına *Şabat*'tır o." (Vayikra 23:1-3)

Bunun ardından bir paragraf arası vardır ve ardından tüm bölüm sanki yeniden başlıyor gibidir:

"Vakitlerinde (*be-moadam*) kutsal toplantılar (*mikrae*) olarak ilan edeceğiniz (*tikreu*), A-Şem'in özel vakitleri (*moade*) şunlardır. (Vayikra 23:4)

Bu yapı, iki başlangıcıyla, açıklama otoritelerinin ilgisini çekmiştir. Daha da ilginç olanı, Tora'nın burada Şabat'a bir *moed*, yani belirli bir vakit ve bir *mikra kodeş*, yani kutsal bir toplantı adını veriyor olmasıdır ki Tora bunu başka hiçbir yerde yapmamaktadır. Raşi'nin ifade ettiği gibi: "Şabat'ın bayramlarla ne ilgisi vardır?" Bayramlar yılda bir kez meydana gelen zamanlardır; Şabat ise her hafta vardır. Bayramlar, Bet Din tarafından tespit edilen takvime bağlıdır. "Vakitlerinde kutsal toplantılar olarak ilan edeceğiniz özel vakitler" ifadesiyle kastedilen budur. Buna karşılık Şabat Bet Din'in hiçbir eylemine bağlı olmadığı gibi, güneş ve ay takviminden de tamamen bağımsızdır. Şabat'ın kutsiyeti doğrudan Tanrı'dan ve ta en baştan, Yaradılış'tan gelir. Dolayısıyla bayramlarla Şabat'ı aynı başlık altında bir araya getirmek hiç de makul

görünmemektedir. Şabat bir şeydir, *moadim* ve *mikrae kodeş* ise farklı bir şeydir. Öyleyse ikisini birbirine bağlayan nedir?

Raşi bize, bunun amacının bayramların kutsiyetini vurgulamak olduğunu söyler. "Her kim bayramların kutsiyetini ihlal ederse, sanki Şabat'ın kutsiyetini ihlal etmiş gibidir ve her kim bayramları gözetirse, sanki Şabat'ı gözetmiş gibidir." Raşi'nin işaret ettiği nokta açıktır. Öncelikle, Şabat günü yapılması yasak olan bazı işleri bayramlarda yapmak mümkündür. Örneğin topluma açık bir yerde bir şeyi taşımak veya bayram öncesinde yakılmış bir ateşten yararlanılarak yemek pişirmek, Şabat günü yasak olmasına rağmen bayramlarda yasak değildir. İkinci nokta da bayramların, insani bir eylem olan takvimin tespitine bağlı olmasıdır. Buna bakarak, bir kişi Şabat'a, Tanrı tarafından verildiği için saygı gösterdiğini, ama bayramların tamamen daha düşük bir kutsiyete sahip olduğunu öne sürebilir. Ama işte, Şabat'ın bayramlarla aynı bağlam içine yerleştirilmiş olması, bu düşüncenin yanlış olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır.

Ramban tamamen farklı bir açıklama önerir. Bayramlarla ilgili bahisten hemen önce Şabat'tan bahsedilmesi, Moşe'nin, Mişkan'ın inşasına yönelik işlerin başlangıcı için halka verdiği talimatlardan hemen önce de yine Şabat'tan bahsedilmesi gibidir. Bu da bir mesaj içerir: Tıpkı Mişkan'ı inşa etme emrinin Şabat'ın önüne geçememesi gibi, aynı şekilde bayramları kutlama emri de, Şabat'a üstün gelemez. Dolayısıyla her ne kadar bayramlarda yemek pişirebilir veya dışarıda bir şey taşıyabilirsek de, eğer bir bayram Şabat'a rastlarsa, bunlar yasak olacaktır.

Açık arayla en radikal açıklama Vilna'lı Gaon tarafından verilmiştir. Ona göre "Altı gün boyunca iş yapılabilir; ancak yedinci gün Şabatların *Şabat*'ıdır" sözleri, *haftanın günleri için değil, yılın günleri için geçerlidir*. *Peraşamızda* belirtilen yedi kutsal gün vardır: Pesah'ın birinci ve yedinci günleri, Şavuot, Roş Aşana ve Yom Kipur için birer gün, Sukot'un ilk günü ve Şemini Hag Aatseret. Bu yedi günün altısında, taşımak ve yemek pişirmek gibi bazı işleri yapmamız serbesttir. Ama yedincisinde – Yom Kipur'da – bu yasaktır, çünkü o gün "Şabatların *Şabat*'ıdır" (bkz. Vayikra 23:32). Tora genel olarak bayramlarda ve özel olarak "yedinci günde" iş yapma yasağını belirtmek için iki farklı ifade kullanmaktadır. Bayramlarda yasak olan işler *melehet avoda* ("külfetli veya bayağı nitelikteki iş") iken, yedinci günde yasak olan işler için sadece

melaha sözcüğü kullanılmaktadır ki bu, “herhangi bir iş” anlamına gelir – külfetli olmasa bile. Yom Kipur için de sadece *melaha* sözcüğü kullanılmaktadır. Dolayısıyla normal bir hafta için Şabat ne ise, yılın geneli için de Yom Kipur odur.

Vilna’lı Gaon’un bakış açısı bize başka bir şeyi görme olanağı da tanımaktadır: Kutsal vakitler, *Sidur* Önsöz’ünde *fraktal* olarak adlandırdığım kalıp üzerine kuruludur. *Fraktal* sözcüğü, aynı kalıbın farklı büyüklük düzeylerinde tekrar etmesini ifade eder. Böylece, haftanın yapısı – altı iş gününü takip eden kutsal niteliğe sahip yedinci bir gün – yılın yapısında da yansıtılmaktadır: nispeten daha düşük kutsiyete sahip altı bayram günü ile üstün bir kutsiyete sahip olan yedinci gün olarak Yom Kipur. İki *perek* sonra (Vayikra 25) göreceğimiz üzere, aynı kalıp, daha büyük bir ölçekte de karşımıza çıkmaktadır: Altı normal yılı takip eden, *Şemita*, “feragat” yılı.

Tora, *kutsiyet* boyutunu vurgulamayı arzu ettiği her yerde – ve *kodes* (kutsiyet) sözcüğü bayramlardan bahseden Vayikra 23’te tam on iki kez geçmektedir – yedi sayısını ve kavramını sistematik bir şekilde kullanır. Dolayısıyla konu, yıllık takvimde yedi kutsal günün var olmasından ibaret değildir. Bunun dışında bu *perek* içinde yedi paragraf da yer almaktadır. Ayrıca “yedi” veya “yedinci” sözcüğü tekrar tekrar (on sekiz kez) geçtiği gibi, yedinci günü ifade eden *Şabat* sözcüğü de şu veya bu şekliyle tekrar tekrar (on beş kez) anılmaktadır. “Hasat” sözcüğü de bu *perekte* yedi kez tekrarlanmaktadır.

Ancak bana öyle geliyor ki, Vayikra 23 bize, derin bir manevi niteliğe sahip olan farklı bir hikâye daha anlatmaktadır. Daha önce aktarmış olduğumuz, [Yeuda Levi ve İbn Ezra tarafından önerilen] bir tezi hatırlanıza getirin. Bu teze göre, Şemot 24 ve Vayikra 25 arasındaki kırk *perek*in neredeyse tümü, ana konudan bir sapma teşkil etmektedir ve bu sapmaya neden olan, Moşe’nin, halkın *Tanrı’nın yakınlığına ihtiyacı olduğunu* öne sürmesiydi. Halk Tanrı’yla yalnızca dağın tepesinde değil, kampın içinde de; yalnızca imparatorlukları alaşağı eden ve denizi yaran dehşet verici bir güç olarak değil, hayatlarının içindeki sürekli bir mevcudiyet olarak da karşılaşmak istiyordu. Tanrı’nın Bene Yisrael’e Mişkan’ı (Şemot 25-40) ve oradaki ibadeti (Vayikra kitabının neredeyse bütünü) vermesinin sebebi buydu.

İşte bu nedenledir ki, Vayikra’daki bayramlar listesi, Devarim’de karşımıza çıkan sosyal boyutu

veya Bamidbar’da gördüğümüz *korban*sal boyutu değil, daha ziyade *insani ve ilahi arasındaki karşılaşmayı, yakınlığı, buluşmayı* içeren *manevi* boyutu vurgulamaktadır. Bu da, iki özel terimin, diğer herhangi bir yerden çok daha fazla olmak üzere bu kısımda karşımıza çıkıyor olmasını açıklamaktadır. Bu terimlerden biri *moed*, diğeri *mikra kodeş*’tir ve her ikisi de ilk bakışta görüldüğünden daha derindir.

Moed sözcüğü sadece “belirli bir vakit” veya “özel bir vakit” anlamına geliyor değildir. Aynı sözcüğü, “buluşma çadırı” anlamına gelen *oel moed* ifadesinde de görmekteyiz. Eğer *oel moed*, insan ve Tanrı’nın buluştuğu *mekân* idiyse, o zaman Vayikra 23’teki *moadim* de Tanrı ile buluştuğumuz zamanlardır. Bu fikir, Şabat günü söylediğimiz mistik şarkı *Yedid Nefesh*’in son dizesinde çok güzel bir şekilde ifade edilmiştir: “Acele et, ey Sevgili, çünkü özel vakit (*moed*) geldi.” Burada *moed* sözcüğü bir kaçamak – sevgililerin belirli bir zaman ve *mekânda* buluşmak için kararlaştırdıkları randevu – anlamına gelmektedir.

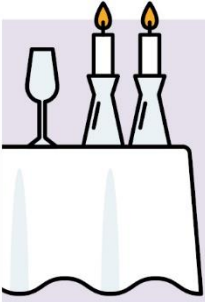
Mikra kodeş terimi ise, kitabın bütününe ismini veren *Vayikra* sözcüğüyle aynı kökten gelir. Daha önce de belirttiğimiz üzere *Vayikra* sözcüğü “sevgiyle çağrılmak” anlamına gelir. Bir *mikra kodeş*, sadece kutsal bir günden ibaret değildir. Bizi Kendisi’ne yakın tutan Tanrı tarafından şefkatle davet edildiğimiz bir buluşmadır.

Vayikra kitabının büyük bölümü, *mekânın* kutsiyeti, yani Mişkan ile ilgilidir. Bir kısmı, *insanların* – yani Koenlerin ve genelde bir “Koenler krallığı” olarak Yisrael’in – kutsiyeti hakkındadır. *Perek* 23’te ise Tora, *zamanın* kutsiyetine ve kutsiyet vakitlerine odaklanmaktadır.

Bizler manevi varlıklarız, ama aynı zamanda fiziksel yaratıklarız. *Tüm zamanlarda manevi ve Tanrı’ya yakın olamayız*. Bu nedenle, kutsal vakitlerin olması gibi, sıradan vakitler de vardır. Ama yedi günde bir kez çalışmayı keser ve *Yaratılış*’ın Tanrı’sının mevcudiyetine gireriz. Yılın belli başlı günlerinde, yani bayramlarda ise *tarihin* Tanrı’sını kutlarız. Şabat’ın kutsiyeti yalnızca Tanrı tarafından belirlenmiştir, çünkü evreni O tek başına yaratmıştır. Bayramların kutsiyeti ise kısmen bizim tarafımızdan (yani takvimin tespit edilmesiyle) belirlenir, çünkü tarih, biz ve Tanrı arasında bir ortaklıktır. Ama Şabat ve bayramlar iki yönden aynıdır. Her ikisi de buluşma vakitleridir (*moed*) ve her ikisi de, Tanrı’nın misafirleri olarak

çağrıldığımızı, davet edildiğimizi hissettiğimiz zamanlardır (*mikra kodeş*).

Her zaman manevi olamayız. Tanrı bize, kendisiyle iştirak etmek durumunda olduğumuz maddi bir dünya vermiştir. Ama haftanın yedinci gününde ve (Tora'nın metnine göre) yılda yedi günde, Tanrı bize, *Şehina*'nın yakınlığını hissetmemize ve Tanrı'nın sevgisinin nuruyla yıkanmamıza adanmış bir zaman tanır.

Şabat Sofrasında

1. Neden her zaman manevi, her zaman Tanrı'nın mevcudiyeti içinde olamayız?
2. Neden Tanrı'nın mevcudiyeti içinde olabilmek üzere özel kutsal vakitlere ihtiyacımız vardır?
3. *Hagim* (bayramlar) ve Şabat, Tanrı'ya yakın olmamıza nasıl yardımcı olur?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/emor/holy-times/>

Family Edition şimdi Türkçe!